

Rodiče vědí lépe než stát

Zakladatel Institutu pro podporu inovativního vzdělávání Pavel Kraemer o lesku a bídě soukromých alternativních škol

JITKA POLANSKÁ

V poslední dekádě začal strmě růst počet soukromých základních škol s alternativní výukou, které často zakládají rodiče. Stát se k tomuto trendu nejdříve stavěl vstřícně a velkoryse, před dvěma lety ale náhle otočil. Pavel Kraemer se v rozhovoru zamýšlí nad možnými důvody. Jako mentor a poradce pomáhal mnohým těmto školám ke vzniku a v alternativní vzdělávací komunitě se pohybuje dlouhodobě.

LN V poslední době bývá často slyšet o zakládání základních škol rodiči a také o tom, že jim stát brání...

Tahle vlna se zvedla někdy kolem roku 2010. Byla ministerstvem dlouho tolerována, školy povolovalo bez větších problémů až do roku 2017, pak ovšem prudce otočilo a začalo vydávat odmítavá stanoviska. Školy se ale bránily, mimo jiné i soudní cestou, což přimělo stát k ústupu. V současné době znovu většinu žádostí schvaluje.

LN Jakou má tehle trend přičinu? Proč se najednou skupina lidí aktivizovala v této oblasti?

Nejspíš je to tak, že do rodičovství dorostla populačně silná generace, která zahrnuje lidi se silnou potřebou tvořit si svůj život podle vlastních představ, nenechat se omezovat, nedělat kompromisy. Tito rodiče ve státním školství stěží nacházejí školu, kterou by svým dětem přáli. Škol je zároveň málo, protože počet dětí předtím dlouhodobě klesal a mnohé byly zrušeny. Ve stavu určité nouze se tedy stát zpočátku díval na soukromou iniciativu vcelku blahosklonně. Soukromé školy mu řešily problém.

LN Co těmto rodičům na stávajících státních školách vadilo?

Direktivnost a nedostatek ohledu na individualitu dítěte. A také děti se v direktivní škole začaly subjektivně cítit hůře. Co předchozí generace snesly, možná i bez újmy, vzbuzuje v současných dětech, vychovávaných jinak, strach a odpor. Zvýšil se kontrast mezi tím, co je doma a co je ve škole. A je to zátěžová situace i pro učitele. Tím spíš, že mnoho z nich by chtělo mít autoritu automaticky, tak jak to bylo dříve, a neudělali dost pro to, aby si ji získali přirozeným způsobem. Klima se tedy v mnohých školách zhoršilo. Na druhou stranu, některé školy se pod tímto tlakem nespokojených dětí a jejich nespokojených rodičů začaly měnit k lepšímu, přinejmenším na prvním stupni.

LN Dají se nově vznikající soukromé základní školy nějak souhrnně popsat?

Cílem těchto rodičů je většinou vybudovat školu s přátelskou atmosférou, bez soutěžení a známkování, se zážitkovou pedagogikou, která bere děti partnersky.

LN Jak se těmto školám daří získávat učitele, kterých je v současnosti nedostatek?

Platy to není, ty jsou v soukromých školách v průměru o několik tisíc nižší než ve státních. Atraktivní jsou tam pro učitele jiné věci: možnost uplatnit vlastní iniciativu, progresivní metody, podobně smýšlející kolegové, žáci z motivujícího rodinného prostředí či méně početné třídy.

LN Hodně lidí si myslí, že soukromé školy jsou drahé. Je to pravda? Teď mluvíme o těch základních.

Je a není. Byť se velká většina základních škol nezakládá pro peníze, platí se v nich školné, které

Děti jsou jiné. Co předchozí generace ve škole snesly, vzbuzuje v současných dětech, vychovávaných jinak, odpor, říká Pavel Kraemer. FOTO MAFRA - MICHAL SVÁČEK

je pro ně nezbytným příjmem. Nestátní škola dostává státní příspěvek na platy učitelů, ale jinak si celý provoz platí sama a školné potřebuje. V Praze se pohybuje od pěti tisíc do řekněme dvaceti, sedm až deset tisíc je nejběžnější částka. Škola z toho sice nezbohatne, ale pro mnoho rodin může být takové školné zcela nedostupné. Soukromé základní školy v regionech mají obvykle školné nižší, běžně jsou dva či tři tisíce korun. Existuje mnoho škol se školným pod tisíc korun, znám i soukromou školu bez školného.

LN Některé alternativní školy nejsou soukromé, ale státní. Jak vlastně může vzniknout státní alternativní škola?

Školy vznikají a také se zavírají podle potřeby v daném místě. Je to demografická záležitost. Pokud je tomu obec jako zřizovatel nakloněna nebo se nechá přesvědčit, třeba skupinou motivovaných rodičů, může nová škola vzniknout jako alternativní. Není to častý případ, ale děje se to, a to i dnes. Jako příklad může posloužit Základní škola Světic blízko Prahy, kde jsem půl roku působil jako mentor, takže ji celkem dobře znám. Školu zřídila obec, ale hlavní impulz k jejímu vzniku daly rodiny – za výsledkem stojí do velké míry jejich energie, ale velkou roli hrál samozřejmě vstřícný a aktivní přístup ze strany obce.

LN Někdo by mohl namítnout, že aktivní skupina rodičů nere-

Stát je daleko a má tendenci mít na všechno obecné recepty. A ty ve školství nefungují. Nejde o sériovou výrobu.

prezentuje všechny rodiny v dané obci, je prostě jen aktivnější.

Podporovat takovéto iniciativy zdola, dát jim prostor, je podle mě zdravá věc. Záleží samozřejmě na tom, kdo v obci žije, jaký typ rodin. Pokud je v daném místě poměrně homogenní skladba obyvatel a ti jsou alternativnímu vzdělávání nakloněni, pak taková škola vychází vstříc potřebám komunity. Pokud ale jde o izolovanou skupinku lidí, jejichž názory jsou v ostrém protikladu k názorům většiny a neumí s touto většinou komunikovat, vytvoří se napětí. V celé věci hraje roli právě schopnost komunikovat, je třeba dosáhnout konsenzu u celkem velkého počtu hráčů. To na začátku devadesátých let stačilo často přesvědčit jednoho člověka.

LN Opravdu?

Nově nabytá svoboda, silná deregulace a decentralizace se tehdy projevila i ve školství. Bylo snadné nejen založit soukromou školu, ale i změnit styl výuky ve státní škole. Tehdy například vzniklo několik státních waldorfských škol a školek. Pár ředitelů zapálených pro inovace zřídilo alternativní třídy ve své škole. V Praze a v Semilech se podařilo otevřít státní školy a školky, ve kterých byly pouze waldorfské třídy. Stát, společenská vůle, těmto změnám přály, v rámci tehdejšího nadšení pro vše, co bylo vnímáno jako projevy občanské společnosti.

Založit soukromou školu byla tehdy často otázka dvou nebo tří měsíců, stačilo jedno škrtnutí pera. Nějaké formální náležitosti existovaly, i když nebyly moc jasné ani zpracované. Hlavní ale bylo to, co říká „náčelník“ – nějaká autorita, člověk, který měl slovo, rozhodoval. Tak byli lidé zvyklí z komunismu.

LN Dá se říci, že v důsledku této bezbřehé volnosti vznikla i spousta špatných soukromých škol?

Řekl bych, že špatné školy se začaly zakládat až později, i když statisticky to podložené nemám. Nejdříve šla vlna kreativní, idealis-

tická, pak následovala vlna komerční, vypočítavá. A ta se navíc prakticky skoro netýkala základních škol, ale středního a vysokého školství. Drtivá většina soukromých základních škol byla a je zakládána nadšenci, lidmi, kteří mají nějakou vzdělávací vizi. Není to pro ně podnikatelský projekt. Výjimkou v segmentu základních škol jsou snad jen drahé mezinárodní školy, hlavně britské a americké, které nabízejí statusové vzdělání doložené příslušnými certifikáty.

LN Vraťme se ještě do roku 2017, kdy ministerstvo tak náhle změnilo kurz...

Změna opravdu nastala skokově. Na konci roku 2016 příslušná komise vydala celou řadu souhlasných stanovisek a najednou, v lednu 2017, nastal zlom. Říká se, že na ministerstvu proběhlo něco jako tajná schůzka, kde byl přítomen vysoko postavený člen sociální demokracie a ten jasně vyjádřil povel, že soukromé školy se nemají nadále povolovat. Aby to nebylo tak nápadné, bylo doporučeno několik škol povolit. Zbytek žádostí, které již měly pozitivní stanovisko, byl předán jinému odboru, který je měl přehodnotit a zamítnout. A to se i stalo.

LN Proč, podle vás?

Z veřejných vyjádření se to zjistit nedá, protože nikdo radikální obrat oficiálně nepřiznal. Ani tehdejší ministryně školství Valachová, ani nikdo z náměstků. Někomu nahoře zřejmě vadilo, se kterými by veřejnost mohla srovnávat ty stávající státní. Nebo chtěli jen populističky zabodovat u veřejnosti, která si nepřeje, aby si nějaká rodičovská elita dělala, co chce.

Mimochodem, často zazníval i falešný argument, že soukromé školy odsávají ze státního rozpočtu peníze, které by mohly jít na zkvalitnění státních škol. Současná vláda si nechala udělat analýzu finančního dopadu eventuálního zrušení soukromých škol, a ta ukazuje opak. Zrušení soukromých škol by stálo každoročně stálo přes miliardu korun na příjmých nákladech, a pokud by se

Generace odchovaná školami s inovativním přístupem bude mít lepší vlastní výchovné i pedagogické instinkty

započítaly i nepřímé náklady, vyšlo by to na několik miliard.

LN I někteří experti hodnotí zakládání soukromých základních škol ambivalentně. Mohou sloužit jako vzor či inspirace pro státní školy, ale pokud část žáků chodí do jiných než státních škol, společnost se štěpí, skladba dětí ve státních školách se ochuzuje, progresivní mladí učitelé volí raději soukromé než státní školy a to vše snižuje kvalitu i atraktivitu státního školství.

Na soukromých základních školách v České republice, kterých je jen asi dvě stě, je zatím žáků směšně málo – dvě procenta. Vliv těchto škol na systém tedy není nijak velký, i když tato obava asi roli hrála. Je třeba si uvědomit, že diferenciaci na dobré a špatné školy probíhá intenzivně i ve státním školství, a to v daleko větším měřítku. Státních škol je nepoměrně víc než soukromých. Takže problém tu je, ale jen zanedbatelnou částí se týká soukromých škol. Pokud těmhle rodičům zakážeme jejich soukromou školu, budou pro své dítě hledat co nejlepší státní školu a posílí tak okamžitě segregaci ve státních školách.

LN Cílem by měla být dobrá škola pro všechny děti, nebo ne?

Ano, ovšem to se lehko řekne, ale hůř realizuje. Lidské zdroje jsou omezené. A celkově jsem skeptický k tomu, že stát dokáže něco plošně zlepšit. V reformy

Pavel Kraemer

■ Vystudoval teoretickou matematiku na MFF UK.

■ Dvacet let učil a stále učí v inovativních školách u nás, v Německu, Švýcarsku a na Ukrajině.

■ Založil Institut pro podporu inovativního vzdělávání.

■ Vzdělává a mentoruje učitele a ředitele soukromých i státních inspirativních škol.

diktované ministerstvem moc nevěřím.

LN Podle vás tedy celkovou úroveň škol není možné zvýšit?

Šlo by to, ale stát by musel jinak chápat svou roli. Teď něco vymýšlí a pak provedení svých nápadů kontroluje. Chová se vůči školám direktivně a výsledky jsou chabé nebo zcela kontraproduktivní. Pokud by ale školám odstraňoval z cesty překážky, spíše než jim zadával úkoly, jeho snaha by byla úspěšnější. Tak jako v přírodě: nemůžu vytvořit strom, ale můžu vytvořit podmínky, které nebrání jeho růstu nebo ho dokonce podporují. Místo příkazů a zákazů by stát měl umožnit učitelům nebo rodičům, aby si založili školu, pokud chtějí. Vytvořit podmínky pro učitele, aby se jim snadněji učilo a nemuseli dělat to, co nechtějí. Nechat ředitele, aby se mohli plně věnovat škole spíše než stavbám a nesmyslným byrokratickým povinnostem. Současný ministr školství to vidí podobně a v rámci svých možností se snaží o posun v tomto směru.

LN Když stát nebude mít roli kontrolora, kdo bude jistit, aby školy udržely nějakou kvalitu?

Místní komunita. Tě přece záleží na tom, aby škola byla dobrá.

LN Komunita bude vědět, co je to dobrá škola? Lépe než stát, který se opírá o experty?

Jsem o tom přesvědčen. Ani ne tak o neomylnosti komunity, jako o vysoké míře chybovosti státu. Státní úředníci a konkrétní práci v terénu leckdy vzdálení experti kvalitu nevytvoří. Tu vytvoří lidé na místě – učitelé, rodiče, vedení a zřizovatel. Rodiče obecně vědí lépe než stát, co je pro jejich děti dobré. Samozřejmě, nemyslím to tak, že každý rodič do hloubky rozumí výchově a vzdělávání dětí. Ale od toho tu jsou učitelé a ředitelé, aby své zkušenosti s rodiči sdíleli. A naopak. Aby se vzájemně korigovali. Stát je daleko a má tendenci mít na všechno obecné recepty. A ty ve školství nefungují. Nejde o sériovou výrobu.

LN Jaké tedy máme v této oblasti vyhlídky?

Zajímavé bude, až vyrostou a samy se stanou rodiči lidí, kteří chodili od začátku do dobrých alternativních škol. U nich bude pravděpodobně chybět dynamika boje, odporu a protikladu, která je u současných alternativních rodičů velmi rozšířená. Nová generace odchovaná školami s inovativním přístupem nebude mít potřebu se negativně vymezovat vůči hlavnímu proudu a bude mít vlastní výchovné i pedagogické instinkty, protože neprošla žádnou deformující vzdělávací zkušeností. Bude mít lepší sociální kompetence i sociální citění. A bude, myslím, hledat cesty, jak se vrátit k sociálnímu ideálu, ze kterých před sto lety vznikaly školy waldorfské a Montessori. To může reálně stmelit společnost daleko víc, než když někomu zakážete udelat si svou školu.

Autorka je spolupracovnicí LN